

ОЦІНКА МІСЦЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Різні регіони однієї країни по-різному реагують на ті чи інші виклики глобалізації та, відповідно, потребують різних підходів до обґрунтування їх розвитку. Важливим постає питання місця зовнішньоекономічної діяльності, як однієї з найбільш яскравих характеристик віддзеркалення міри входження країни у глобалізаційні процеси, у соціально-економічному розвитку її регіонів. Питанням оцінки рівня соціально-економічного розвитку та визначення економічного потенціалу регіону присвячено велику кількість як класичних, так і нових робіт фахівців у галузі регіональної економіки та соціально-економічної географії, окремо ж місце зовнішньоекономічної діяльності в системі соціально-економічного розвитку регіону детально фактично не досліджувалось. Розгляд міждержавних відносин регіонів має відбуватися крізь призму регіональної політики держави. Концепцію державної регіональної політики України було затверджено у 2001 році, основні її положення поступово втілюються в життя. Вона визначається як сукупність стратегічних заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення розвитку держави в цілому та сталого збалансованого розвитку її регіонів [1]. Це зумовлює необхідність оцінки рівня розвитку кожного регіону держави та їх подальшого співставлення для прийняття найбільш ефективних територіально диференційованих управлінських рішень.

Важливим напрямом роботи в управлінні розвитком регіону є теоретичне обґрунтування методологічних і методичних основ розробки та реалізації стратегії економічного розвитку, що в кінцевому підсумку має сприяти розкриттю потенціальних можливостей зростання та формувати цільові орієнтири у вирішенні складних економічних і соціальних питань

окремої території [4].

В цілому об'єктом аналізу соціально-економічного розвитку регіонів, що проводиться з метою його подальшого прогнозування, є насамперед система основних показників, які застосовуються для кількісної характеристики відтворювальних соціально-економічних процесів. Важливим показником соціально-економічного розвитку є структура господарства регіону, відповідність її суспільним потребам і регіональним природно-економічним ресурсам відтворення [8]. Але зазвичай кожен автор створює самостійну методику та свій набір показників і їх поєднань з економічної, соціальної, демографічної політико-правової та екологічної сфер. Широком виявляється і спектр застосовуваних методичних прийомів при здійсненні процедури такої оцінки – від стандартних статистичних розрахунків до використання складного програмного забезпечення. Окремо слід відзначити, що в останні роки намітилась тенденція до збільшення уваги науковців до дослідження проблем рівня інвестиційної привабливості регіонів [6] та ступеня їх депресивності [3]. Ці два полярні (зворотно пропорційні) явища з різного боку значною мірою характеризують загальний соціально-економічний розвиток регіону.

Зовнішньоекономічна діяльність як практичне здійснення економічних зв'язків господарюючими суб'єктами держави з іншими країнами в кожному випадку безперечно представлена певною кількістю показників, що характеризують загальний регіональний стан та розвиток. Зовнішньоекономічна діяльність є тим чинником, який значною мірою впливає на розвиток національної економіки в цілому, окремих її секторів та регіонів. Тому проблеми участі регіонів у міжнародному поділі праці сьогодні надзвичайно цікавлять експертів і політиків, а регіональна політика стає одним із важливих напрямків «внутрішньої» економічної діяльності Європейського Союзу. Відтак у багатьох випадках саме на регіональному рівні доцільно розробляти та реалізовувати певну зовнішньоекономічну стратегію. Основним завданням у сфері зовнішньоекономічної діяльності є

подолання розбалансованості зовнішньої торгівлі за рахунок нарощування українського експорту й зміна товарної структури експорту у бік високотехнологічної продукції.

Для з'ясування місця ЗЕД у соціально-економічному розвитку кожного регіону України ми здійснили спробу проаналізувати стан регіонів шляхом зіставлення їх рейтингів за показниками, що найбільш яскраво демонструють об'єкт оцінки. При цьому в основу ми кладемо дев'ять питомих (у розрахунку на душу населення) показників – по три на кожний з трьох блоків – загального економічного розвитку, соціального

розвитку та зовнішньоекономічної діяльності. Місце кожного адміністративного регіону у рейтингу за кожним з даних показників представлено у таблиці 1. Аналіз таблиці дозволяє зробити такі висновки.

Суттєві розбіжності у значеннях показників між регіонами засвідчують справедливість проведення аналізу не лише самих значень, а й місць регіонів у відповідних рейтингах.

Таблиця 1. Рейтинги регіонів України за показниками соціально-економічного розвитку та ЗЕД

Регіон (область)	Місце регіону								
	За показниками економічного розвитку			За показниками соціального розвитку			За показниками ЗЕД		
	Валовий регіональний продукт на одну особу	Інвестиції в основний капітал на одну особу	Основні засоби на одну особу	Найвищий дохід населення на одну особу	Витрати населення на одну особу	Середньомісячна	Експорт на одну особу	Імпорт на одну особу	Обсяг іноземних інвестицій на одну особу
Республіка Крим	17	10	10	20	7	12	19	25	8
Вінницька	21	22	22	13	17	22	22	19	24
Волинська	19	17	24	22	13	26	17	9	9
Дніпропетровська	3	3	2	4	5	2	2	4	2
Донецька	2	8	5	2	8	3	3	8	13
Житомирська	24	25	23	19	24	23	23	23	19
Закарпатська	25	19	26	27	18	16	10	6	10
Запорізька	5	13	3	3	6	4	4	3	6
Івано-Франківська	12	15	16	24	26	13	9	10	14

Київська	7	2	8	7	10	5	13	2	3
Кіровоградська	18	18	15	17	25	20	24	27	25
Луганська	9	11	12	12	23	6	5	17	16
Львівська	14	12	14	9	9	14	16	12	12
Миколаївська	10	7	11	11	11	11	7	14	21
Одеська	8	5	7	15	4	9	8	5	7
Полтавська	4	4	4	5	12	10	6	11	11
Рівненська	20	16	19	21	22	15	18	13	18
Сумська	16	25	13	10	19	17	12	15	15
Тернопільська	27	27	27	25	27	27	27	26	26
Харківська	6	6	6	6	3	8	15	7	4
Херсонська	23	23	21	23	16	21	21	24	17
Хмельницька	22	21	20	14	14	24	25	20	22
Черкаська	13	9	17	16	15	18	14	16	20
Чернівецька	26	20	25	26	20	19	26	22	27
Чернігівська	15	24	9	8	21	25	20	18	23
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1
м. Севастополь	11	14	18	18	2	7	11	21	5

При співставленні рейтингів спостерігаємо досить широкий спектр розбіжностей у займаних регіонами місцях принаймні за розглянутими дев'ятьма показниками. Так, столиця України місто Київ є безперечним лідером серед усіх регіонів по всіх показниках, а Тернопільська область – майже безперечним аутсайдером (від 25-го місця за доходами населення до останнього 27-го по всіх інших показниках, крім імпорту та іноземних інвестицій, де займає 26-те місце). Невелику розбіжність мають Дніпропетровська (не нижче п'ятого і не вище другого місця) та Житомирська (між 19-тим та 25-м місцем). Найбільшу розбіжність мають: Закарпатська область (від шостого місця за імпортом до 27-го за доходами населення); місто Севастополь (від другого за витратами населення до 21-го за імпортом); республіка Крим (від сьомого за витратами населення до 25-го за імпортом), Луганська (від п'ятого за експортом до 23-го за витратами населення), Івано-Франківська (від дев'ятого за експортом до 26-го за витратами населення) області.

Отже, місце кожного регіону у загальнодержавній картині того чи іншого соціально- економічного явища є досить різним, що деякою мірою засвідчує значні регіональні диспропорції та необхідність певного вирівнювання розвитку у межах реалізації державної регіональної політики.

Втім, для деяких регіонів справедливим може бути припущення, що перебування їх в аутсайдерах за одними показниками дещо компенсується перебуванням у лідерах за іншими.

Узагальнюючи дані рейтинги регіонів, справедливим можна вважати розрахунок т.зв. «середнього» місця кожного регіону за декількома показниками відразу, яке має об'єктивно відображати роль і значення регіонів у тому чи іншому складному багатогранному явищі. Результати даних розрахунків (включаючи й окремий рейтинг по трьох показниках ЗЕД та його відхилення від «загального» рейтингу) представлені у таблиці 2. Аналіз таблиць дозволяє встановити наступне.

Загальний усереднений рейтинг, побудований за усіма розглянутими дев'ятьма показниками, надає можливість виокремити такі групи регіонів [5].

По-перше, місто Київ і Дніпропетровська область, займаючи відповідно перше й третє «загальне» місце ($x=\{1;3\}$), традиційно є лідерами за більшістю показників, мають найсприятливіший інвестиційний клімат та характеризуються найбільш зручними умовами фактично для усіх сфер соціально-економічної діяльності, у тому числі й зовнішньоекономічної. По-друге, в лідерах також залишаються Запорізька, Донецька, Київська, Харківська, Полтавська та Одеська області ($x=\{5;8\}$). Наявність всередині або поблизу великих економічних центрів, зручне географічне положення, сприятливі природні умови та значні ресурси зумовлюють доволі високий рівень досягнутого розвитку та в цілому хороші позиції для подальшого всебічного зростання. По-третє, Миколаївська, Луганська, Львівська області та місто Севастополь, де значення x коливаються від 11 до 12,5, досягли значного рівня розвитку, насамперед економічного, але й мають певні невирішені проблеми, головним чином екологічні й соціальні. По-четверте, республіка Крим, Черкаська, Івано-Франківська та Сумська області ($x=\{14;16\}$), що традиційно у порівнянні з іншими регіонами характеризуються середнім рівнем розвитку, мають у майбутньому розкрити значну частину свого економічного потенціалу, представленого головним

чином перевагами географічного положення, а також природними та історико-культурними передумовами. По-п'яте, Волинська, Закарпатська, Рівненська та Чернігівська області, що демонструють значну відсталість за окремими показниками (за умови, що загальні значення x спостерігаються в діапазоні від 17 до 18,1), для подальшого росту мають використати насамперед переваги свого прикордонного положення і значний нереалізований економічний, головним чином туристичний, потенціал. По-шосте, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Херсонська, Житомирська та Чернівецька області ($x=\{20;23,5\}$), що розташовані у центрі, на заході та півночі України і традиційно мають стереотипи малоперспективних (принаймні для виходу в лідери), подальший розвиток мають пов'язувати із впровадженням інновацій та розбудовою насамперед аграрного сектору, лісового господарства та туристичної галузі. Нарешті, по-сьоме, Тернопільська область як ($x=\{26,6\}$) для надходження інвестицій та подолання депресивності переваги свого економічного потенціалу (головним чином агропромислового та туристичного) має реалізувати головним чином за державної підтримки.

Як зазначалося, ми також розрахували середні рейтинги регіонів у відповідних групах розглянутих показників. Результати даних розрахунків дозволили обчислити по кожному регіону відхилення середнього рейтингу за параметрами ЗЕД від середнього рейтингу за загальним соціально-економічним розвитком. Результати даних обчислень наведено у таблиці 2, з якої можна бачити, у яких регіонах розвиток ЗЕД «відстає» від загального розвитку і наскільки, а в яких, навпаки, «випереджає». Так, середні рейтинги за розвитком ЗЕД значно менші, ніж за загальним розвитком, у Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Харківській, Хмельницькій, Чернігівській областях та Республіці Крим. Зворотна ситуація найяскравіше спостерігається у Закарпатській, Волинській, Рівненській, Івано-Франківській та Сумській областях.

В цілому рейтинговий підхід ми застосували виходячи з ідеї

територіальної цілісності держави, що передбачає насамперед соціально-економічну єдність її регіонів. Рейтинг сам по собі не демонструє міру «відриву» в абсолютних значеннях показників між двома «сусідніми» місцями, і в будь-якому разі можна спостерігати диференційовану картину розподілу даних місць. Тим не менше здійснене нами співставлення різних рейтингів, головним чином – за розвитком ЗЕД та загальним соціально-економічним розвитком – може виступати в якості важливої інформаційно-оцінкової бази як для проведення регіональної політики держави, так і при формуванні стратегії соціально-економічного розвитку на рівні самих регіонів, враховуючи глобалізаційні тенденції

Таблиця 2*. Співставлення усереднених рейтингів регіонів за загальним соціально-економічним розвитком та розвитком ЗЕД

№	Регіон (область)	Середній загальний соціально-економічний рейтинг (9 показників) (x)	Середній рейтинг за «внутрішнім» розвитком (1-6 показники)	Середній рейтинг за розвитком ЗЕД (7-9 показники) (y)	Відхилення рейтингу за розвитком ЗЕД від рейтингу за загальним розвитком (z=y-x)
1	Республіка Крим	14,2	12,7	17,3	3,1
2	Вінницька	20,2	19,5	21,7	1,5
3	Волинська	17,3	20,2	11,7	-5,6
4	Дніпропетровська	3	3,2	2,7	-0,3
5	Донецька	5,8	4,7	8,0	2,2
6	Житомирська	22,6	23,0	21,7	-0,9
7	Закарпатська	17,4	21,8	8,7	-8,7
8	Запорізька	5,2	5,7	4,3	-0,9
9	Івано-Франківська	15,4	17,7	11,0	-4,4
10	Київська	6,3	6,5	6,0	-0,3
11	Кіровоградська	21,0	18,8	25,3	4,3
12	Луганська	12,3	12,2	12,7	0,4
13	Львівська	12,4	12,0	13,3	0,9
14	Миколаївська	11,4	10,2	14,0	2,6
15	Одеська	7,6	8,0	6,7	-0,9
16	Полтавська	7,4	6,5	9,3	1,9
17	Рівненська	18,0	18,8	16,3	-1,7
18	Сумська	15,8	16,7	14,0	-1,8
19	Тернопільська	26,6	26,7	26,3	-0,3
20	Харківська	6,8	5,8	8,7	1,9
21	Херсонська	21,0	21,2	20,7	-0,3

22	Хмельницька	20,2	19,2	22,3	2,1
23	Черкаська	15,3	14,7	16,7	1,4
24	Чернівецька	23,4	22,7	25,0	1,6
25	Чернігівська	18,1	17,0	20,3	2,2
26	м. Київ	1,0	1,0	1,0	0
27	м. Севастополь	11,9	11,7	12,3	0,4

*розраховано й складено авторами за [7]

Список літератури:

1. Концепція державної регіональної політики України.
<http://minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 р. N 1001.
3. Барановський М. Депресивність регіонів України: теорія та практика досліджень // Збірник наукових праць викладачів природничо- географічного факультету Ніжинського державного університету. – Вип. 1. – Ніжин, 2006. – С. 74-81.
4. Богашко О.Л. Науково-методичні засади стратегії економічного розвитку регіону. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01. – Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. – К., 2006. – 20 с.
5. Горб К.М. Рейтинговий підхід до оцінки соціально-економічного розвитку регіонів // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон- 2008: стратегія оптимального розвитку» (17 жовтня 2008 року, м. Харків) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Харків: РВВ Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 2008. – С. 197-200.
6. Іванов С.В. Інвестиційна привабливість регіонів та видів економічної діяльності регіональної економіки. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01. – Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва. – Сімферополь, 2005. – 24 с.
7. Статистичний щорічник України за 2006 рік. – К.: Вид-во «Консультант», 2007.
8. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 116 с.